

Broedvogels van de Afferdense en Deestse Waarden en enkele westelijker gelegen uiterwaardengebieden in 2024

Bram Ubels
Thijs Glastra

Sovon-rapport 2024/107

Broedvogels van de Afferdense en Deestse Waarden en enkele westelijker gelegen uiterwaardengebieden in 2024

Bram Ubels en Thijs Glastra

Sovon-rapport 2024/107
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van Staatsbosbeheer

Colofon

© Sovon 2024

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer

Foto's: Bram Ubels en Thijs Glastra

Wijze van citeren: Ubels B. & Glastra T. 2024. Broedvogels van de Afferdense en Deestse Waarden en enkele westelijker gelegen uiterwaardengebieden in 2024. Sovon-rapport 2024/107. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Inhoud

Samenvatting	4
1. Inleiding	5
2. Beschrijving van het gebied	6
3. Werkwijze	10
3.1. Methode & veldwerk	10
3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens	10
3.3. Weers- en andere omstandigheden	11
3.4. Afwijkingen/foutendiscussie	12
4. Resultaten	14
4.1. Soorten en aantallen.....	14
4.2. SNL-beheertypen.....	17
4.3. Vergelijking met eerdere karteringen	18
4.4. Soortbesprekingen	21
5. Evaluatie.....	29
6. Literatuur	30
Bijlage 1. Verspreidingskaarten	31

Samenvatting

In 2024 zijn in opdracht van Staatsbosbeheer natuurterreinen bij Druten, Gameraen en Nederhemert gekarteerd op broedvogels. In totaal ging het om 303 hectare waarbinnen de Afferdense en Deestse Waarden de grootste aaneengesloten kern vormden. De Afferdense en Deestse Waarden zijn recentelijk heringericht waarbij, mede in het kader van waterveiligheid, geulen en waterpartijen zijn gegraven. Voormalige landbouwgronden zijn omgevormd tot uiterwaardenatuur.

Er zijn vijf integrale bezoeken gebracht die meest voor zonsopgang aanvingen, expliciete nachtbezoeken zijn niet gebracht. Er is in totaal 68 uur en 39 minuten gespendeerd aan veldwerk, wat neerkomt op een onderzoekintensiteit van 13,6 minuten/ha.

In totaal werden in het geïnventariseerde gebied 78 soorten vastgesteld als broedvogel, die op acht zeer algemene soorten na intergraal zijn gekarteerd. Van de gekarteerde soorten waren Aalscholver (146), Meerkoe (94), Zwartkop (89), Wilde Eend (88) en Krakeend (86) het meest voorkomend. Van de aangetroffen broedvogelsoorten staan er dertien op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten. De resultaten uit 2024 worden vergeleken met tellingen uit 1999 en 2019.

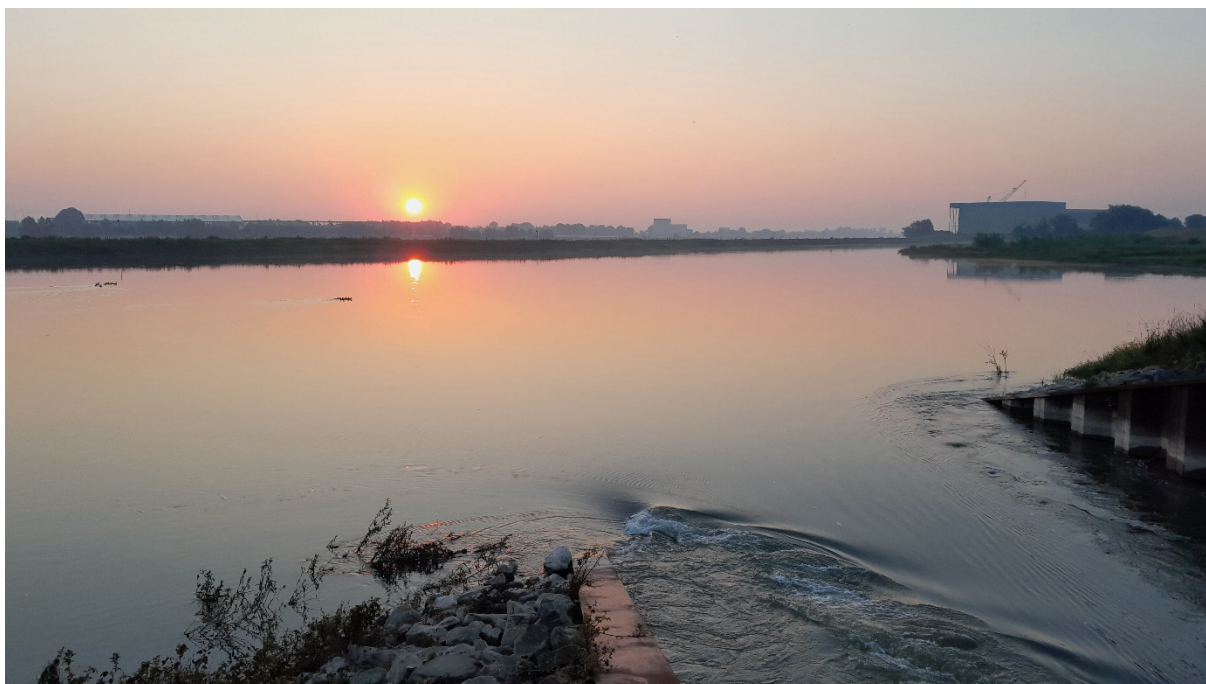
1. Inleiding

In 2024 zijn in opdracht van Staatsbosbeheer een serie hoofdzakelijk buitendijkse natuurterreinen langs de Waal in Zuidwestelijk Gelderland bij Druten en Nieuwaaal (303 ha) gekarteerd op broedvogels. De Afferdense en Deestse Waarden vormen de grootste aaneengesloten kern binnen het onderzoeksproject. De kartering levert inzicht in de lokale avifauna door informatie te verzamelen over de aanwezigheid, verspreiding en aantallen van broedvogels. Het doel van de inventarisatie is tweeledig en dient 1) ter verantwoording voor het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) en Natura 2000/Vogelrichtlijn, waarin o.a. het monitoren van broedvogels in een zesjarige cyclus wordt vereist en waarvan de resultaten worden gerapporteerd aan de betreffende provincie en de Europese Commissie, en 2) ten behoeve van de interne kwaliteitsbeoordelingen en beheerevaluaties van Staatsbosbeheer.

In dit rapport worden de resultaten van de vlakdekkende kartering beschreven. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de verschillende landschapstypen in het onderzoeksgebied en enkele typerende kenmerken die terug te vinden zijn in de uiterwaardengebieden. Hoofdstuk 3 beschrijft de gebruikte methodiek voor zowel het inventarisatiewerk als de verwerking van de geregistreerde waarnemingen. Eveneens is een beschrijving van de weersomstandigheden opgenomen. Vervolgens worden in hoofdstuk 4 de resultaten beschreven en nader toegelicht. Daarnaast wordt ingegaan op relaties tussen relevante SNL-beheertypen in de gebieden en de lokale avifauna, worden vergelijkingen gemaakt met eerdere karteringen en zijn beschrijvingen opgenomen van verschillende kenmerkende soorten. In hoofdstuk 5 worden de bevindingen geëvalueerd.

Andrea van den Berg en Nika van den Meiracker waren contactpersoon bij Staatsbosbeheer. Bram Ubels was verantwoordelijk voor de begeleiding vanuit het Sovon-kantoor. Het veldwerk werd uitgevoerd door Thijs Glastra, Bram Ubels en Daan van Braak. Rob Lensink wordt bedankt voor het al jaren tellen van enkele in het gebied gelegen kolonies.

Sovon-collega's Bas Hissel en Lara Marx worden bedankt voor hun bijdragen aan de totstandkoming van dit rapport. Willem van Manen en Laura Hondshorst verzorgde de opmaak. Andrea van den Berg en Nika van den Meiracker van Staatsbosbeheer voorzagen het concept van commentaar.

Het ochtendgloren van 27 juni bij de inlaat in de Afferdense en Deestse Waarden. Foto: Thijs Glastra.

2. Beschrijving van het gebied

Het onderzoeksgebied bestaat uit een serie hoofdzakelijk buitendijkse natuurterreinen langs de Waal in Zuidwestelijk Gelderland bij Druten en Nieuwaal. De enige uitzonderingen daarop is een gebiedje in de Arkenswaard bij Nederhemert, welke ligt aan de Afgedamde Maas. In totaal beslaat het onderzoeksgebied een oppervlak van 303 hectare waarbinnen de Afferdense en Deestse Waarden de grootste aaneengesloten kern vormen. Verder westelijk liggen terreinen in de Drutensche Waarden, in de Breemwaard en in de Bovenwaarden bij Brakel (Figuur 1). De Afferdense, Deestse en Drutensche Waarden zijn onderdeel van het N2000 gebied Rijntakken en aangewezen als Vogelrichtlijngebied. De volgende broedvogelsoorten zijn aangewezen in de doelstellingen voor dit gebied: Dodaars, Aalscholver, Roerdomp, Woudaap, Porseleinhoen, Kwartelkoning, Watersnip, Zwarte Stern, IJsvogel, Oeverwaluw, Blauwborst, Grote Karekiet.

Figuur 1. Overzicht van het gekarteerde gebied met toponiemen.

Tabel 1. Oppervlaktes in hectare per beheertype in het onderzoeksgebied.

Beheertype	Opp (ha)
N01.03 Rivier- en moeraslandschap	226,08
N02.01 Rivieren	3,15
N04.02 Zoete plas	3,26
N05.04 Dynamisch moeras	1,41
N11.01 Droog schraalgrasland	3,31
N12.02 Kruiden- en faunairijk grasland	16,15
N12.03 Glanshaverhooiland	13,23
N14.01 Rivier- en beekbegeleidend bos	34,09
N14.03 Haagbeuken- en essenbos	1,14
N16.04 Vochtig bos met productie	0,52
Geen natuurbeheertype	0,48
Totaal	302,82

Afferdense en Deestse Waarden

Met zo'n 285 hectare vormen de Afferdense en Deestse Waarden veruit het grootste deel van het onderzoeksgebied. Het maakt deel uit van het Natura2000-gebied Rijntakken en is in het kader van 'ruimte voor de rivier' recentelijk heringericht en in 2019 geopend. Daarbij hebben landbouwgronden

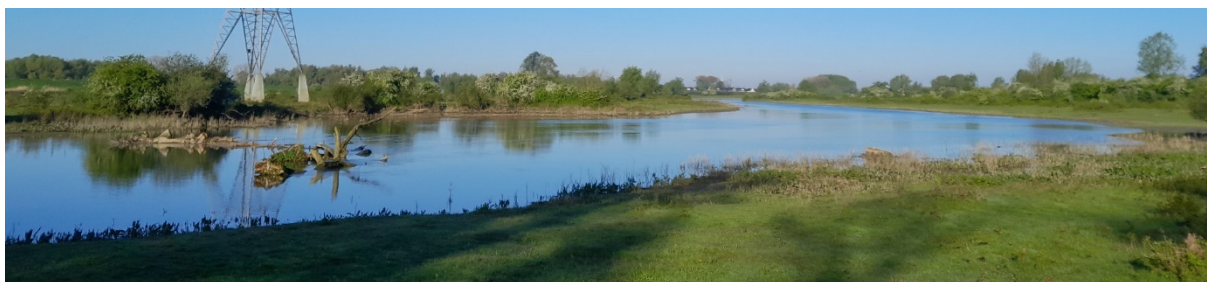
plaatsgemaakt voor uiterwaardennatuur met waterpartijen en geulen (Figuur 2 en 3). Door het gebied loopt sindsdien naast één van de langste nevengeulen van Nederland een gegraven hoogwatergeul waarmee het risico op dijkdoorbraken bij hoogwater is verminderd. Water uit de Waal stroomt aan de oostkant het gebied binnen en via de 4,3 kilometer lange nevengeul stroomafwaarts met de Waal mee. Voor de nevengeul ligt een waterdrempel die bepaalt hoeveel water door de Waal en door de nevengeul stroomt. Ook is de kleiige toplaag van het uiterwaardengebied ontgraven. Door deze herinrichtingsmaatregelen is een zeer dynamisch gebied ontstaan dat continu onder invloed staat van de veranderlijke waterstand van de Waal. Bij hoog water komen de Afferdense en Deestse Waarden grotendeels onder water te staan zoals ook tijdens het broedseizoen in 2024. Het gebied ligt vol met plassen, poelen, geulen, eilanden en schiereilanden, veelal met natuurlijke oevers. Daartussen bevindt zich typische uiterwaardennatuur met ruige kruidenvegetaties, braam en meidoorn afgewisseld door oude populieren en nat oobos, voornamelijk bestaande uit wilg. Het gebied wordt jaarrond begraaasd door zowel Konikpaarden als Rode Geuzen.

Figuur 2. Luchtfoto van de Afferdense en Deestse Waarden voor de herinrichting van het gebied, oktober 2011 © GoogleEarth, 2024.

Figuur 3. Luchtfoto van de Afferdense en Deestse Waarden na de herinrichting van het gebied waarbij de voormalige landbouwgronden plaats hebben gemaakt voor riviernatuur, maart 2024 © GoogleEarth, 2024.

De Afferdense en Deestse Waarden wordt gekenmerkt door één van Nederlands langst meestromende nevengeulen. Foto: Thijs Glastra

Een typisch beeld van de Afferdense en Deestse Waarden waarbij waterpartijen, ooibos en struwelen zich afwisselen. Foto: Thijs Glastra.

De open delen worden gekenmerkt door grazige kruidenvegetaties, afgewisseld door struwelen met meidoorn en wilgen. Foto: Thijs Glastra.

Drutensche Waarden

In de Drutensche Waarden, westelijk van de Afferdense en Deestse Waarden, vormt ruim drie kilometer aan kleine buitendijkse ooibossen tegen de winterdijk een ketting, welke onderdeel uitmaakt van het onderzoeksgebied. Het natte ooibos bestaat uit wilg en natte vegetaties waaronder stukjes riet. Een klein deel wordt gevormd door oude aangeplante populieren.

Ooibos met oude populieren in de Drutensche Waarden. In de populierenopstand bevindt zich al jaren een Aalscholverkolonie. Foto: Bram Ubels.

Breem- en Arkenswaard

Naast de hierboven beschreven gebieden bevinden zich bij Nederhemert, Nieuwaal en Brakel enkele kleinere buitendijkse ooibossen welke deel uitmaken van het onderzoeksgebied. In deze kleine ooibossen domineert wilg. Een deel staat onder invloed van het veranderlijke waterpeil van de Waal.

3. Werkwijze

3.1. Methode & veldwerk

Bij het uitvoeren van het broedvogelonderzoek is de basiskarteringsmethode toegepast (van Manen 2024), gebaseerd op de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project-methode (BMP) (Vergeer *et al.* 2023). Deze methode behelst het meermaals systematisch aflopen van het onderzoeksgebied in het voorjaar waarbij alle terreindelen worden bestreken en waarbij een selectie van relevante soorten in kaart wordt gebracht. Bij deze broedvogelkartering zijn met uitzondering van acht algemene soorten (Winterkoning, Merel, Roodborst, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees en Vink), alle soorten gekarteerd.

De BMP-werkwijze is gericht op het registreren van territorium-indicerende waarnemingen zoals zang, balts en alarmroepen, waarbij aandacht uitgaat naar uitsluitende waarnemingen. Dit zijn waarnemingen van twee of meer tegelijkertijd zingende of baltsende soortgenoten. In het geval van zeldzame soorten en soorten met grote, overlappende territoria wordt geprobeerd een zo hoog mogelijke (nestindicatieve) broedcode te verzamelen en de nestplaats zo nauwkeurig mogelijk te lokaliseren. Dit om de kans te verkleinen dat niet-broedvogels worden meegeteld en moeilijk te karteren soorten worden over- of onderteld. Bij roofvogels worden nesten gezocht wanneer de terreingesteldheid dit toelaat.

Aan het volledige onderzoeksgebied zijn vijf bezoeken gebracht in de periode maart-juli (tabel 2). Het gebied werd op elf verschillende data bezocht. De bezoeken startten doorgaans een uur voor zonsopgang en liepen door tot vroeg in de middag. Er zijn geen nachtbezoeken uitgevoerd.

In het onderzoeksgebied gelegen kolonies van Aalscholver, Blauwe reiger en Roek worden al jaren geteld door vrijwilliger Rob Lensink. Voor de consistentie van de dataverzameling zijn deze kolonies ook in 2024 weer door Rob geteld en de aantallen zijn gebruikt in deze rapportage.

Er is, los van de kolonietellingen, in totaal 68 uur en 39 minuten gespendeerd aan veldwerk, wat neerkomt op een onderzoekintensiteit van 13,6 minuten/ha.

Tabel 2. Bezoektijden aan het karteringsgebied in 2024.

Datum	Begintijd	Eindtijd	Bezoekduur	Waarnemer
8-3-2024	06:52	12:29	05:37	Bram Ubels
15-3-2024	06:59	10:48	03:49	Bram Ubels
16-3-2024	07:15	09:10	01:55	Bram Ubels
1-4-2024	06:47	12:05	05:18	Bram Ubels
6-4-2024	06:47	11:45	04:58	Thijs Glastra
6-4-2024	12:37	16:00	03:23	Thijs Glastra
25-4-2024	06:00	08:04	02:04	Bram Ubels
25-4-2024	10:24	13:44	03:20	Bram Ubels
29-4-2024	05:59	12:46	06:47	Thijs Glastra
29-4-2024	13:41	14:45	01:04	Thijs Glastra
21-5-2024	06:28	15:14	08:46	Thijs Glastra
22-5-2024	05:55	14:05	08:10	Thijs Glastra
27-6-2024	05:15	12:27	07:12	Thijs Glastra
8-7-2024	04:58	11:14	06:16	Daan van Braak

3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld zijn de waarnemingen ingevoerd op een tablet in de app Avimap, waarbij voor iedere waarneming de soort, locatie, tijdstip en broedcode is vastgelegd. Na afloop zijn de data doorgestuurd naar de server van Sovon. De waarnemingen zijn automatisch geclusterd, waarbij ze worden getoetst aan criteria en de geldige waarnemingen worden geïnterpreteerd en samengevoegd tot territoriumstippen. Voor de kartering in 2024 is gebruik gemaakt van de criteria voor basiskarteringen. Deze wijken licht af van de standaard BMP-criteria vanwege het kleinere aantal bezoeken. De datumgrenzen van een aantal soorten zijn iets verruimd om te compenseren voor de lagere trefkansen. De gebruikte clustercriteria zijn bijgesloten als metadata in de database en zijn weergegeven op de

verspreidingskaarten. De stippen op de verspreidingskaarten geven vastgestelde territoria weer, waarbij een stip komt te liggen op de locatie van de waarneming met de hoogste broedcode (slechts in enkele gevallen de nestlocatie) of de laatste meetellende waarneming binnen het geïnterpreteerde territorium. Automatisch clusteren gaat in veel gevallen goed, maar resultaten moeten goed worden gecontroleerd, vooral vanwege fouten of slordigheden bij invoer in het veld. De waarnemingen zijn zorgvuldig gecontroleerd op onzuiverheden. Plaatselijk zijn door de afwisseling tussen eigendommen van Staatsbosbeheer en derden territoria buiten de grenzen van het onderzoeksgebied gesitueerd. Deze territoria zijn niet opgeteld bij de totalen, maar wel zichtbaar op de verspreidingskaarten (bijlage).

3.3. Weers- en andere omstandigheden

Het weer is van invloed op de vogelactiviteit en daardoor mede bepalend voor de effectiviteit van het inventariseren. Slechte weersomstandigheden (regen, windkracht >4 Bft) kunnen leiden tot een lagere trefkans en op deze dagen is niet gekarteerd. In figuur 4 staan enkele gemiddelde weersvariabelen samengevat.

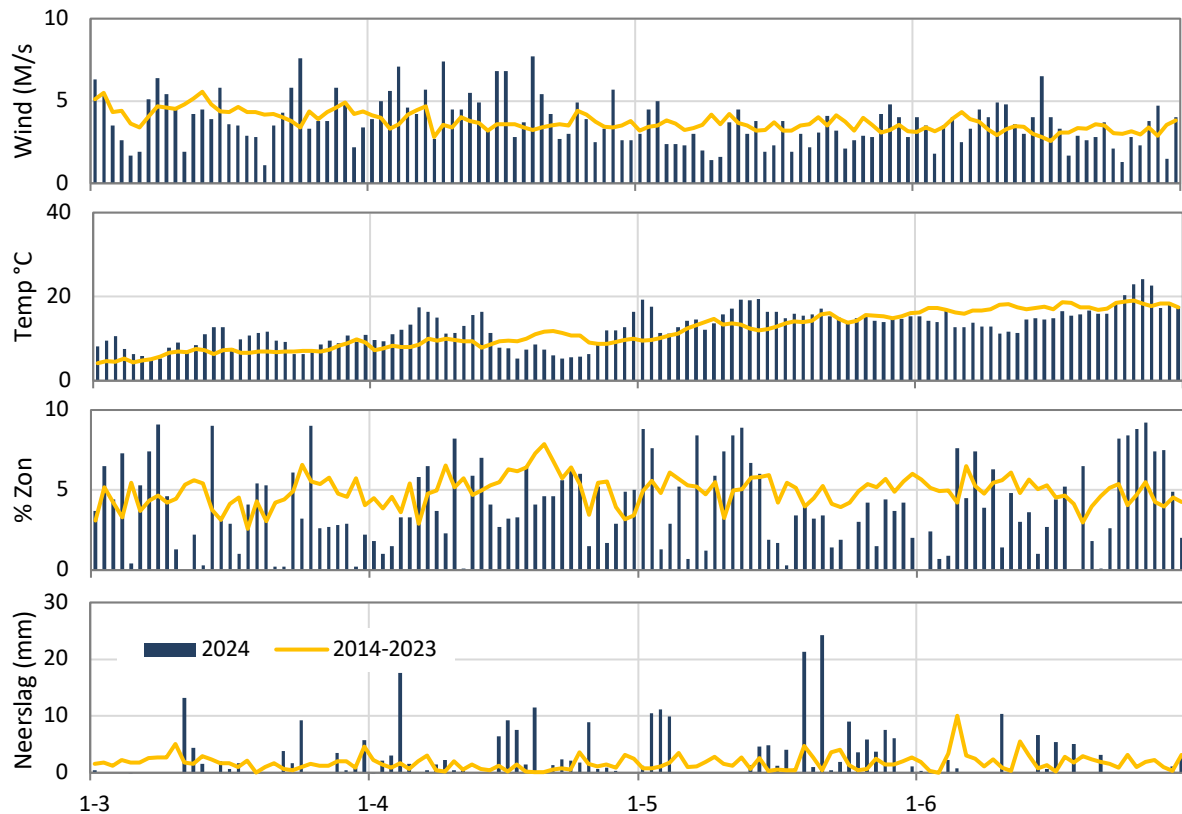
De winter van 2024 was zeer zacht, nat en somber. Op enkele korte periodes in december en januari na, bleef de temperatuur boven nul. Het is niet aannemelijk dat het winterweer in 2024 heeft geleid tot sterfte onder vorstgevoelige vogelsoorten. Het jaar 2024 onderscheidde zich vooral van de voorgaande jaren door de vele neerslag. In figuur 5 staat de cumulatieve hoeveelheid neerslag per maand, te beginnen in oktober van het voorgaande jaar in 2020-2024. Daarbij is duidelijk dat de omstandigheden voorafgaande en tijdens het broedseizoen van 2024 niet alleen van meet af aan nat waren, maar dat ook bleven.

Met name in april regende en waaide het veel, waardoor er weinig dagen met optimale inventarisatie-omstandigheden overbleven (figuur 4). De relatief koude en natte periode in de loop van april kan er bovendien toe hebben geleid dat een deel van de trekvogels de trek naar broedgebieden uitstelde en de zangactiviteit van broedvogels gering was. Dit kan bij sommige soorten een drukkende invloed hebben gehad op de gevonden aantallen. In de overige maanden waren de weersomstandigheden redelijk gunstig voor inventarisatie.

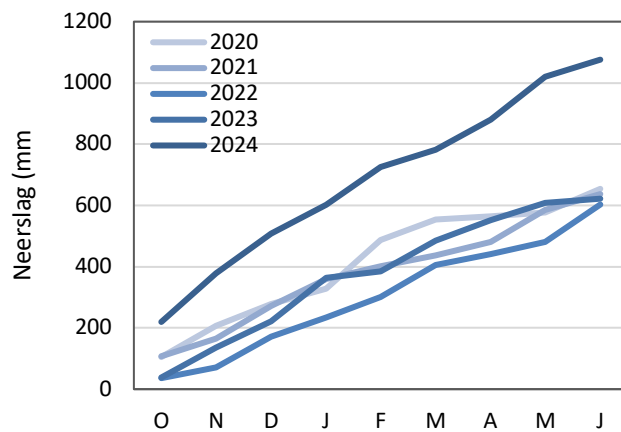
Echter, in het bovenstroomse gebied van de Waal (de Rijn, hoofdzakelijk Duitsland), resulteerde extreme neerslag eind mei en begin juni in extreem hoge waterstanden in de Waal. Een overzicht van de waterstanden in de Waal van 1 maart 2024 tot en met 15 juli 2024 is te zien in figuur 6. Niet alleen in de eerste telronde waren de waterstanden dus hoog, vooral in ronde 4 (eind mei) was de waterstand dermate hoog dat grote delen van het onderzoeksgebied onderwater zijn gelopen, met grote gevolgen voor de (grondbroedende) broedvogels van dien. De hoge waterstanden hadden ook sterke gevolgen voor de bereikbaarheid van het onderzoeksgebied. Dergelijke hoge waterstanden kunnen tegelijkertijd in natuurgebieden leiden tot andere mogelijkheden voor, en daardoor een andere verspreiding van watervogels.

Na het landelijk goede muizenjaar 2023, was het in 2024 karig gesteld met Veldmuizen, waardoor de veldmuis-etende roofvogels en uilen een matig broedseizoen beleefden. Hoe de situatie specifiek voor de Waaluitervwaarden was, is niet bekend. De hoge waterstanden zullen echter een extra klap zijn geweest voor de muizenpopulatie in de (buitendijkse) natuurterreinen.

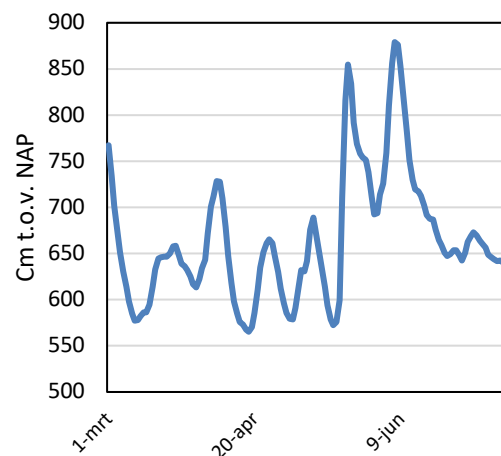
Van de vogelgriep, die in 2023 serieuze invloed had op aantallen van sommige soorten broedvogels, was in 2024 niet zo veel meer te merken. Met name bij langlevende soorten met een trage reproductie, is het echter waarschijnlijk dat de stand in 2024 is beïnvloed door sterfte in eerdere jaren. Voor deze kartering speelt vogelgriep waarschijnlijk geen rol.

Figuur 4. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, dagelijks aantal zonuren en duur neerslag) in de periode maart-juni 2024 afgezet tegen het gemiddelde van 2014-2023 (gele lijn), op basis van gegevens van het KNMI, station Herwijnen.

Figuur 5. Jaarlijkse cumulatieve neerslagsom per maand in de periode oktober-juni in De Bilt voorafgaand aan en tijdens het broedseizoen (Bron: KNMI).

Figuur 6. Waterstanden meetpunt Dodewaard in de Waal, van 1 maart tot en met 15 juli 2024. (Bron: Rijkswaterstaat).

3.4. Afwijkingen/foutendiscussie

De dynamiek van hoogwater is voor de broedvogelkarteerder niet altijd praktisch maar hoort onlosmakelijk bij de waardevolle uiterwaardenatuur. Het broedseizoen van 2024 kende twee zomerhoogwaters met pieken op 22 mei en 8 juni (Figuur 6). Tijdens de bezoeken van 21 en 22 mei kon het gebied slechts deels bezocht worden omdat het grotendeels onder water stond (zie sfeerimpressie hieronder). Bovendien is het hoogwater natuurlijk van grote invloed geweest op (het broedsucces van) de vogelbevolking en dan met name op de grondbroedende soorten. Rondom het Zeearendnest mocht een omtrek met een straal van 500 meter niet worden betreden om verstoring van het paar te

voorkomen. Aan de zuidkant slingert de openbare Waalbanddijk echter door deze omtrek heen waardoor een deel van dit gebied alsnog kon worden geteld, maar bij lange na niet vlakdekkend.

Impressie van het extreme hoge water eind mei 2024 in het onderzoeksgebied, waarbij het water tot aan de dijk stond, met ondergelopen ooibossen en uiterwaarden als gevolg. Grote delen van het gebied waren onbereikbaar. De hoogste waterpiek moest toen nog komen, begin juni. 22 mei 2024 (Thijs Glastra).

4. Resultaten

4.1. Soorten en aantallen

In totaal werden in het geïnventariseerde gebied 78 soorten vastgesteld als broedvogel (inclusief Nijlgans en Grote Canadese Gans en exclusief Soepeend en -gans), waarvan er 70 integraal zijn gekarteerd (tabel 3, bijlage). De algemene soorten Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees, Gaai en Vink zijn niet integraal gekarteerd, maar waren wel als broedvogel aanwezig. Van de aangetroffen broedvogelsoorten staan er dertien op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten (van Kleunen *et al.* 2017).

Brandgans, Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Tafeleend, Torenavalk, Slechtvalk, Tureluur en Vuurgoudhaan werden tijdens de inventarisatie wel in het gebied waargenomen maar de waarnemingen waren te mager voor geldige territoria of een vervolgwaarneming bleef uit. Het gebied is met veel water en slikoevers aantrekkelijk voor trekvogels en de kans is groot dat deze waarnemingen betrekking hadden op vogels die elders broedden.

Van de aangewezen broedvogelsoorten voor het Natura2000-gebied Rijntakken, waar De Afferdense, Deestse en Drutensche Waarden deel van uitmaken, werden Dodaars, Aalscholver, IJsvogel, Oeverzwaluw en Blauwborst wel vastgesteld en Roerdomp, Woudaap, Porseleinhoen, Kwartelkoning, Watersnip, Zwarte Stern en Grote Karekiet niet.

Tijdens de kartering werden Haas, Konijn, Vos, Bever en Ree waargenomen.

Tabel 3. Broedvogels in het gekarteerde gebied in 2024. De Rode lijststatus (van Kleunen et al. 2017) is opgenomen in de kolom RL. (EB = Ernstig bedreigd, BE = Bedreigd, KW=Kwetsbaar, GE=Gevoelig). * = aangewezen broedvogelsoort voor het Natura2000-gebied Rijntakken.

Soort	Aantal	RL	Soort	Aantal	RL
Dodaars*	1		Graspieper	30	GE
Fuut	11		Gele Kwikstaart	12	GE
Aalscholver*	146		Witte Kwikstaart	2	
Blauwe Reiger	32		Heggenmus	26	
Ooievaar	1		Nachtegaal	4	KW
Knobbelzwaan	1		Blauwborst*	3	
Grauwe Gans	70		Gekraagde Roodstaart	9	
Soepgans	9		Roodborsttapuit	11	
Grote Canadese Gans	17		Zanglijster	15	
Nijlgans	21		Cetti's Zanger	2	
Bergeend	12		Rietzanger	2	
Krakeend	86		Bosrietzanger	57	
Wilde Eend	88		Kleine Karekiet	14	
Soepeend	7		Spotvogel	5	GE
Kuifeend	26		Braamsluiper	9	
Zeearend	1	GE	Grasmus	75	
Havik	1		Tuinfluitier	51	
Sperwer	2		Zwartkop	89	
Buizerd	6		Grauwe Vliegenvanger	5	GE
Patrijs	1	KW	Staartmees	15	
Fazant	12		Matkop	5	KW
Waterhoen	3		Boomklever	4	
Meerkoet	94		Boomkruiper	37	
Scholekster	5		Wielewaal	1	KW
Kleine Plevier	1		Gaai	13	
Kievit	2		Ekster	12	
Visdief	4	GE	Kauw	17	
Holenduif	11		Roek	17	
Houtduif	39		Zwarte Kraai	26	
Koekoek	6	KW	Spreeuw	57	
IJsvogel*	6		Ringmus	1	GE
Groene Specht	7		Groenling	7	
Grote Bonte Specht	12		Putter	15	
Kleine Bonte Specht	1		Kneu	24	GE
Oeverzwaluw*	3		Appelvink	2	
Boompieper	1		Rietgors	12	

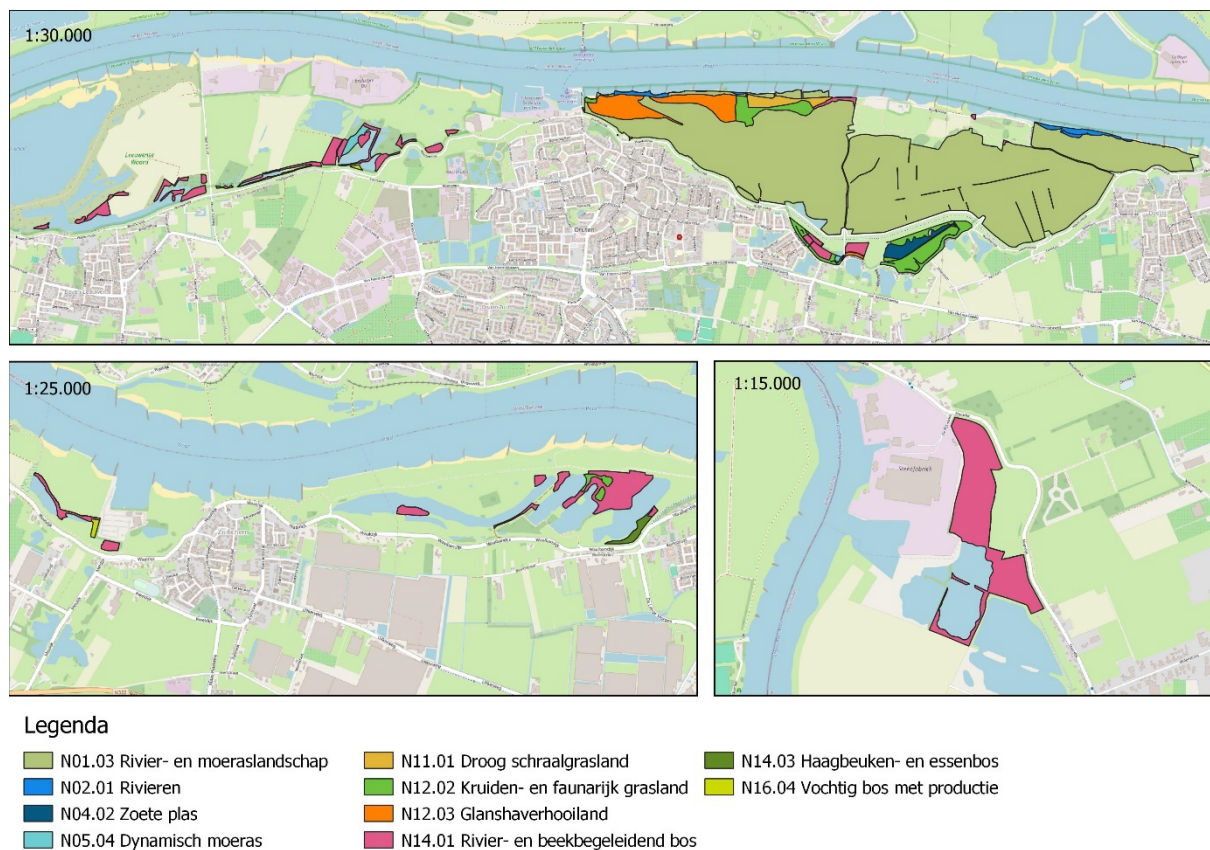
Omdat de Afferdense en Deestse Waarden binnen deze kartering veruit het grootste en de enige aaneengesloten kern vormen, en het gebied daarnaast extra interessant is vanwege de recente herinrichting die in 2019 werd afgerond, worden in tabel 4 de aantallen voor de Afferdense en Deestse Waarden nog apart weergegeven. Bovendien konden dichtheden enkel worden berekend voor 270 hectare in de Afferdense en Deestse Waarden (het gebied afgebeeld in figuur 9, hoofdstuk 4.3) omdat de overige stukken uit het onderzoeksgebied uit losse snippers bestaan die voor veel soorten kleiner zijn dan de grootte van een territorium, voor deze stukken kan derhalve geen betrouwbare dichtheid worden berekend.

Tabel 4. Broedvogels in de Afferdense en Deestse Waarden (270 hectare; het gebied afgebeeld in figuur 9, hoofdstuk 4.3) in 2024 met de dichtheid per 100 hectare.

Soort	N N/100ha		Soort	N	N/100ha
Grote Canadese Gans	13	4,8	Kauw	11	4,1
Grauwe Gans	37	13,7	Roek	17	6,3
Soepgans	7	2,6	Zwarte Kraai	15	5,6
Knobbelzwaan	1	0,4	Matkop	2	0,7
Nijlgans	15	5,6	Oeverwaluw	3	1,1
Bergeend	12	4,4	Staartmees	6	2,2
Krakeend	79	29,3	Rietzanger	1	0,4
Wilde Eend	84	31,1	Kleine Karekiet	13	4,8
Soepeend	7	2,6	Bosrietzanger	45	16,7
Kuifeend	26	9,6	Spotvogel	4	1,5
Patrijs	1	0,4	Zwartkop	33	12,2
Fazant	11	4,1	Tuinfluiter	32	11,9
Koekoek	2	0,7	Braamsluiper	9	3,3
Holenduif	5	1,9	Grasmus	69	25,6
Houtduif	24	8,9	Boomklever	2	0,7
Waterhoen	2	0,7	Boomkruiper	17	6,3
Meerkoet	80	29,6	Spreeuw	44	16,3
Dodaars	1	0,4	Zanglijster	7	2,6
Fuut	8	3,0	Grauwe Vliegenvanger	2	0,7
Scholekster	5	1,9	Blauwborst	2	0,7
Kievit	2	0,7	Nachtegaal	2	0,7
Kleine Plevier	1	0,4	Gekraagde Roodstaart	9	3,3
Visdief	4	1,5	Roodborsttapuit	11	4,1
Ooievaar	1	0,4	Ringmus	1	0,4
Aalscholver	9	3,3	Heggenmus	20	7,4
Blauwe Reiger	32	11,9	Gele Kwikstaart	12	4,4
Sperwer	1	0,4	Witte Kwikstaart	2	0,7
Buizerd	3	1,1	Graspieper	30	11,1
IJsvogel	2	0,7	Boompieper	1	0,4
Kleine Bonte Specht	1	0,4	Appelvink	1	0,4
Grote Bonte Specht	7	2,6	Groenling	3	1,1
Groene Specht	4	1,5	Kneu	22	8,1
Gaai	5	1,9	Putter	10	3,7
Ekster	11	4,1	Rietgors	11	4,1

4.2. SNL-beheertypen

In figuur 8 is de verspreiding van SNL-beheertypen weergegeven en in tabel 5 staan de beheertypen met de kwalificerende vogelsoorten. In het algemeen zijn minder kwalificerende soorten aangetroffen naarmate de oppervlakte van het SNL-beheertype kleiner was.

Figuur 8, SNL-beheertypen in het onderzoeksgebied.

Tabel 5. In het gebied voorkomende SNL-typen met kwalificerende vogelsoorten. -= geen kwalificerende soort voor dit type. Beheertypen waarvoor geen kwalificerende vogelsoorten zijn aangewezen, zijn niet in de tabel opgenomen.

Beheertype		opp ha	Soort	Aantal
N01.03	rivier en moeras	226,1	Patrijs	1
			Kleine Plevier	1
			Kleine Bonte Specht	1
			Grote Bonte Specht	7
			Rietzanger	1
			Bosrietzanger	32
			Spotvogel	2
			Grasmus	54
			Boomkruiper	11
			Grauwe Vliegenvanger	1
			Blauwborst	2
			Nachtegaal	1
			Gekraagde Roodstaart	8
			Roodborsttapuit	8
			Gele Kwikstaart	13
			Graspieper	26
			Appelvink	1
			Kneu	18
			Putter	8
N14.01	rivier/beekbegeleidend bos	34,1	Wielewaal	1
			Blauwborst	1
			Nachtegaal	4
			Appelvink	1
N16.04	vochtig bos met productie	0,5	Boomkruiper	1

4.3. Vergelijking met eerdere karteringen

Van het onderzoeksgebied beschikt Sovon alleen over eerdere karteringen uit de Afferdense en Deestse Waarden, maar dit vormt veruit de grootste aaneengesloten kern van het onderzoeksgebied. Vergelijkingsmateriaal bestaat in de vorm van broedvogelkarteringen uit 1999, 2000 en 2019 (tabel 6). Deze karteringen worden vergeleken met de situatie in 2024. Er moet altijd rekening worden gehouden met methodologische verschillen en verschillen tussen waarnemers. In het algemeen lijken deze verschillen mee te vallen en in elk geval ondergeschikt te zijn aan de zeer grote veranderingen die de broedvogelbevolking ondergaat. In het geval van de Afferdense en Deestse Waarden zullen de verschillen echter worden overstegen door de herinrichting van het gebied die in 2019 werd afgerond waarbij het gebied een grote transformatie onderging en landbouwgronden werden omgevormd tot uiterwaardennatuur.

Figuur 9. Het overlappende gebied in de Afferdense en Deestse Waarden waarvoor de datavergelijking mogelijk is, werd in 1999, 2000, 2019 en 2024 gekarteerd.

Tabel 6. Veranderingen van de broedvogelbevolking van het overlappende deel in de Afferdense en Deestse Waarden dat in 1999, 2000 en 2019 ook werd gekarteerd (weergegeven in Figuur 9). Bij de kartering in 2019 was de herinrichting net afgerond.

Soort	1999	2000	2019	2024	Soort	1999	2000	2019	2024
Grote Canadese Gans	5	9	12	13	Ekster	4	4	2	11
Brandgans	0	0	3	0	Kauw	0	0	3	11
Indische Gans	2	1	0	0	Roek	0	0	0	17
Grauwe Gans	140	196	31	37	Zwarte Kraai	13	14	10	15
Soepgans	16	9	8	7	Matkop	1	3	2	2
Kolgans	1	0	0	0	Pimpelmees	10	19	16	+
Knobbelzwaan	4	3	5	1	Koolmees	26	26	23	+
Nijlgans	19	20	13	15	Veldleeuwerik	1	0	1	0
Bergeend	7	11	17	12	Oeverzwaluw	57	79	201	3
Mandarijneend	1	1	0	0	Cetti's Zanger	0	0	2	0
Zomertaling	4	4	0	0	Staartmees	4	2	1	6
Slobeend	8	10	3	0	Fitis	23	19	33	+
Krakeend	2	5	31	79	Tjiftjaf	25	24	30	+
Smient	1	0	0	0	Rietzanger	0	0	0	1
Wilde Eend	67	74	47	84	Kleine Karekiet	13	21	16	13
Soepeend	6	5	4	7	Bosrietzanger	53	79	74	45
Wintertaling	2	0	0	0	Spotvogel	1	2	1	4
Tafeleend	1	0	0	0	Sprinkhaanzanger	0	0	1	0
Kuifeend	26	34	18	26	Zwartkop	17	21	37	33
Patrijs	2	3	0	1	Tuinfluit	31	28	35	32
Fazant	6	19	13	11	Braamsluiper	0	0	7	9
Koekoek	4	4	3	2	Grasmus	29	38	88	69
Holenduif	5	5	6	5	Winterkoning	21	27	47	+
Houtduif	36	24	28	24	Boomklever	0	1	1	2
Zomertortel	1	1	0	0	Boomkruiper	7	17	16	17
Kwartelkoning	1	0	0	0	Spreeuw	39	44	36	44
Waterhoen	1	1	1	2	Zanglijster	10	13	13	7
Meerkoet	89	88	63	80	Grote Lijster	2	2	1	0
Dodaars	2	4	3	1	Merel	73	69	32	+
Fuut	7	12	6	8	Grauwe Vliegenvanger	18	21	7	2
Scholekster	16	12	7	5	Roodborst	0	7	2	+
Kluut	1	1	0	0	Blauwborst	1	1	0	2
Kievit	19	17	1	2	Nachtegaal	0	0	0	2
Kleine Plevier	8	6	7	1	Gekraagde Roodstaart	0	0	7	9
Tureluur	0	4	3	0	Roodborsttapuit	0	0	4	11
Visdief	1	1	3	4	Ringmus	3	1	1	1
Ooievaar	0	0	0	1	Heggenmus	14	13	22	20
Aalscholver	0	0	6	9	Gele Kwikstaart	6	17	2	12
Blauwe Reiger	0	1	16	32	Witte Kwikstaart	6	4	6	2
Sperwer	1	1	0	1	Graspieper	4	6	2	30
Havik	1	1	1	0	Boompieper	0	0	0	1
Buizerd	3	2	2	3	Vink	41	50	34	+
Ransuil	2	0	0	0	Appelvink	0	1	1	1
IJsvogel	0	0	0	2	Groenling	5	1	4	3
Kleine Bonte Specht	0	0	0	1	Kneu	5	6	20	22
Grote Bonte Specht	9	11	11	7	Putter	3	4	4	10
Groene Specht	0	1	3	4	Rietgors	14	15	10	11
Gaai	1	2	2	5					

4.4. Soortbesprekingen

Dodaars, $n = 1$

Ondanks de aanwezigheid van allerhande plassen en kleine moerasbossen met oevervegetatie, is in het onderzoeksgebied slechts één paar Dodaars aangetroffen. Mogelijk is de dynamiek van de sterk fluctuerende waterstanden onaantrekkelijk voor deze soort. Het enige territorium werd dan ook binnendijs aangetroffen ter hoogte van Afferden, met beperkte invloed van de waterstand in de Waal. Niet eerder werd maar één paar in dit gebied geteld. De Natura2000 doelstelling voor Dodaars in de Rijntakken is 45 paar. Het komt er op neer dat 2,2% van de doelstelling wordt behaald in de Afferdense, Deestse en Drutensche Waarden, die onderdeel uitmaken van de Rijntakken.

Aalscholver, $n = 146$

Binnen het onderzoeksgebied bevinden zich twee kolonies Aalscholvers met gezamenlijk 146 nesten, geteld door vrijwilliger Rob Lensink. Een kleine kolonie van negen nesten houdt zich op in een klein oobos aan de oostzijde van de Afferdense en Deestse Waarden. Een veel grotere kolonie met 137 nesten bevindt zich in de ketting van buitendijkse kleine oobossen in de Drutensche Waarden. Deze kolonie bevindt zich in een oude populierenopstand. De aanwezigheid van de Zeearend in de omgeving lijkt vooralsnog weinig invloed te hebben op de aantallen Aalscholvers in deze kolonie. Het aantal ligt weliswaar iets lager ten opzichte van 2023 (154 nesten), maar hoger of nagenoeg gelijk ten opzichte van de periode 2018-2022. Landelijk is de Aalscholver als broedvogel sinds 1980 significant toegenomen ($<5\%$ per jaar), maar laat over de afgelopen 12 jaar een significante afname zien ($<5\%$ per jaar). Gelderland verschilt daar in ten opzichte van het landelijke beeld, aangezien hier over de laatste 12 jaar wel een significante toename zichtbaar is ($<5\%$ per jaar). Het beeld van de Aalscholver in het onderzoeksgebied ligt meer in lijn met de Gelderse trend. Dit aantal is goed voor 22% van de N2000 doelstelling van 660 paar in de Rijntakken.

Blauwe Reiger, $n = 41$

Net zoals bij de Aalscholvers waren er twee kolonies aanwezig die gezamenlijk goed waren voor 41 nesten van de Blauwe Reiger. Een kolonie met negen nesten was te vinden in de Drutensche Waarden. De andere kolonie, geteld door vrijwilliger Rob Lensink, bestond uit 32 nesten in een klein oobos in het oostelijke deel van de Afferdense en Deestse Waarden. In de Breemwaard en Arkenswaard zijn geen nesten van de Blauwe Reiger aangetroffen. Landelijk kent de soort een matige toename ($<5\%$ per jaar) over de laatste 12 jaar, terwijl de soort gerekend vanaf 1990 matig is afgenomen ($<5\%$ per jaar). Sinds 2018 was 2024 het jaar met het grootste aantal nesten van Blauwe Reiger in de regio (57 nesten, geteld door Rob), waarbij ook de kolonie in de Afferdense en Deestse Waarden een recordjaar kende. Dat past in de opwaartse landelijke trend over de laatste 12 jaar.

Ooievaar, $n = 1$

In de Afferdense en Deestse Waarden zit aan de rand van de daar gevestigde Blauwe Reigerkolonie een paartje Ooievaars op een zelfgebouwd nest in een dode wilg. Het was de eerste keer dat de soort werd vastgesteld binnen de karteringen. Op het nest werden minimaal twee jongen gezien. Natuurlijke nesten worden steeds vaker waargenomen in het rivierengebied.

Grauwe Gans, $n = 70$

Binnen het onderzoeksgebied waren zeventig territoria van Grauwe Gans aanwezig. Met name de hoge aantallen in de Arkenswaard vallen op. Er waren daar zeker in de eerste ronde veel Grauwe Ganzen aanwezig, welke zich veelal ophielden binnen de plotgrenzen. Echter zal een aanzienlijk deel hiervan op eilandjes/oevers buiten de versnipperde plotgrenzen gebroed hebben. De dichtheden van de Grauwe Gans binnen de plotgrenzen vertekent daardoor een beetje (mogelijke overschatting), terwijl het voor de Arkenswaard een realistisch beeld schetst. Doordat de Grauwe Gans vroeg in het seizoen broedt, zal er weinig nestverlies hebben opgetreden. Wel kan het hoge water invloed hebben gehad op de beschikbaarheid van foerageerhabitat voor de Grauwe Gans families. Landelijk kent de soort als broedvogel een significante sterke toename ($>5\%$ per jaar) sinds 1990. Over de laatste 12 jaar is toename nog wel significant, maar matig in plaats van sterk ($<5\%$ per jaar). In de Afferdense en Deestse Waarden was er juist sprake van een afname, het aantal territoria in 1999 en 2000 lag beduidend hoger (respectievelijk 140 en 196, tegenover 37 in 2024). Vermoedelijk heeft de herinrichting het gebied minder aantrekkelijk gemaakt als broedgebied voor de Grauwe Gans, met minder geïsoleerde/rustige kleine oobossen en watertjes met geschikte oevervegetatie aangrenzend aan cultuurland (foerageergebied).

Soepgans, n = 9

Alleen in de Afferdense en Deestse Waarden en in de Arkenswaard werden territoria van de Soepgans vastgesteld, negen territoria in totaal. Slechts één paar is tijdens de bezoeken waargenomen met jongen. De Afferdense en Deestse Waarden laten een afname zien in het aantal territoria ten opzichte van eerdere karteringen (1999 en 2000).

Grote Canadese Gans, n = 17

De Grote Canadese Gans werd over het hele onderzoeksgebied aangetroffen in relatief lage aantallen. In totaal zijn er zeventien territoria gevonden binnen de plotgrenzen. In de Afferdense en Deestse Waarden was het aantal territoria licht toegenomen ten opzichte van eerdere karteringen (1999 en 2000). Daarnaast zijn er hier diverse paren met jongen waargenomen. De soort kent landelijk een zeer sterke toename sinds 1990 (>5% per jaar), hoewel over de laatste 12 jaar geen significante aantalsverandering is vastgesteld.

Nijlgans, n = 21

Van de Nijlgans werden 21 territoria aangetroffen, met een redelijk gelijkmatige verdeling over het onderzoeksgebied. In de Afferdense en Deestse Waarden en in de Arkenswaard zijn diverse paren waargenomen met jongen. De soort kent landelijk een zeer sterke toename sinds 1990 (>5% per jaar), hoewel de soort over zijn hoogtepunt heen lijkt. Over de laatste 12 jaar is er geen significante aantalsverandering vastgesteld. Binnen de Afferdense en Deestse Waarden lijkt het aantal territoria in vergelijking tot eerdere karteringen (1999 en 2000) licht afgenomen.

Bergeend, n = 12

De Bergeend werd alleen aangetroffen in de Afferdense en Deestse Waarden, in totaal werden er twaalf territoria vastgesteld. Al voor het hoge water zijn er paren met jongen waargenomen. Omdat Bergeenden broeden in hopen in steile oevers of hellingen, kan het zijn dat sommige (late) nesten met het hoge water volgelopen zijn. Landelijk gezien kent de Bergeend een stabiele trend, zonder een significante aantalsverandering over de lange (vanaf 1990) en korte (laatste 12 jaar) termijn.

Wilde Eend, n = 88

Op de Arkenswaard na kwamen in het hele onderzoeksgebied territoria van Wilde Eenden voor. Echter, als gevolg van de versnipperde plotgrenzen vielen diverse territoria buiten het onderzoeksgebied. In totaal lagen er 88 territoria binnen de plotgrenzen. De hoge waterstanden zullen bij hebben gedragen aan een geschikt habitat voor de Wilde Eend, hoewel de extreem hoge waterstanden in de uiterwaarden eind mei en begin juni onder de late nesten het nodige verlies zullen hebben veroorzaakt. Iets wat de soort niet goed kan gebruiken, want de soort neemt landelijk significant af (<5% per jaar) sinds 1990 en gerekend over de laatste 12 jaar.

Krakeend, n = 86

De Krakeend was met 86 territoria binnen de plotgrenzen nagenoeg net zo algemeen als de Wilde Eend in het onderzoeksgebied en zal geprofitteerd hebben van de natte omstandigheden. Het piekmoment van de eileg van de Krakeend (mei – juni) is echter beduidend later dan die van de Wilde Eend (april). De extreem hoge waterstanden eind mei en begin juni zullen dan ook schadelijker zijn geweest voor het broedsucces van de Krakeend, zeker omdat de soort maar één broedsel per jaar heeft. De Krakeend kan het op landelijk niveau hebben, de soort kent een significante toename (<5% per jaar) sinds 1990 en gerekend over de laatste 12 jaar. Ook in de Afferdense en Deestse Waarden lag het aantal territoria aanzienlijk hoger ten opzichte van eerdere karteringen uit 1999 en 2000 (respectievelijk twee en vijf territoria). Effecten van de herinrichting van de Afferdense en Deestse Waarden mogen daarbij niet onderschat worden.

Soepeend, n = 7

In de Afferdense en Deestse Waarden zijn zeven territoria van de Soepeend aangetroffen, waarmee het aantal territoria min of meer stabiel is sinds 1999. In één geval zijn er jongen bij een vrouwtje waargenomen tijdens de bezoeken.

Zeearend, n = 1

Sinds 2023 broedt een paartje Zeearend in het onderzoeksgebied. De vrouw is ongeringd, de man betreft een gezenderde vogel die in 2019 is geboren bij de Hellegatsplaten. De zender is echter sinds 2020 niet meer werkzaam. In 2023 werd door het paar één jong succesvol grootgebracht. In 2024 werd rond 7 maart begonnen met broeden. Dit leverde drie jongen op die alle drie vliegvlug zijn geworden. De jongen zijn geringd op 22 mei. Het ging om twee mannetjes en een vrouwtje met een vergroeide snavel.

Het aantal broedende Zeearenden in Nederland is de afgelopen twintig jaar exponentieel gegroeid. In 2024 begonnen veertig paren aan een nest, waarvan er 35 over gingen tot broeden. Het aantal van drie uitgevlogen jongen is uitzonderlijk hoog, maar kwam in 2024 bij twee andere nesten ook voor. Van de veertig paren die Nederland telt zitten er drie in de Waaluiterswaarden (Werkgroep Zeearend).

Zeearendnest met de in 2019 gezenderde man op het nest. 15 maart 2024 (Bram Ubels) en rechts: Drie geringde jongen zijn weer teruggeplaatst op het nest. 22 mei 2024 (Arie Benschop).

Een van de geringde jongen, Op 22 mei 2024 (Pieter Artz) en rechts: Alle drie de jongen vlogen uit (Joost de Jong).

Havik, n = 1

Van het enige territorium in het onderzoeksgebied werd het nest gevonden in de Breemwaard. Het nest zat in een grote populier in een wilgen-oibos. Als prooi werd een Waterhoen gevonden. Het broedsucces is niet bekend, mede door de onbereikbaarheid van de nestlocatie door het hoge water later in het broedseizoen. In de Afferdense en Deestse Waarden werd met regelmaat een Havik waargenomen maar deze waarnemingen waren onvoldoende voor een territorium. Vermoedelijk worden de Afferdense en Deestse Waarden als jachtgebied gebruikt door een paar dat niet ver buiten het gebied broedt. In de voorgaande karteringen in de Afferdense en Deestse Waarden werd wel één territorium vastgesteld.

Sperwer, n = 2

Dichte oibossen vormen voor Sperwers in uiterwaardengebieden een geschikte nestplaats. Hoewel in de twee territoria geen nesten werden gevonden zijn de territoriumstippen geplaatst in het vermoedelijke nestbosje. Een derde territorium bevond zich in De Drutensche Waarden net buiten het onderzoeksgebied.

Buizerd, n = 6

In totaal werden er verspreid over het onderzoeksgebied zes territoria van Buizerd vastgesteld. In twee gevallen is het daadwerkelijke nest gevonden. In de overige gevallen was de vermoedelijke nestlocatie ontoegankelijk wegens ondergroei of hoogwater. Door een groot aantal vervolgwaarnemingen, waaronder in sommige gevallen een alarmerende vogel, zijn er daarom naast de twee territoria met nesten, nog vier territoria uit de autoclustering gekomen. Landelijk zit de Buizerd in de lift. Zowel gerekend vanaf 1990 als over de laatste 12 jaar is er sprake van een matige toename (<5% per jaar). In de Afferdense en Deestse Waarden lijkt de soort stabiel sinds 1999 met twee à drie territoria.

Patrijs, n = 1

Patrijs is de afgelopen decennia gedecimeerd en de aanwezigheid van deze soort in uiterwaardengebieden is tegenwoordig echt iets om te vieren. Op 8 maart werd een roepende vogel waargenomen in het oostelijk deel van de Afferdense en Deestse Waarden, hetgeen heeft geleid tot een geldig territorium. Vervolgwaarnemingen bleven uit. De soort is als grondbroeder natuurlijk kwetsbaar in uiterwaarden die bij hoogwater onder lopen. Aangezien de eileg plaats kan vinden vanaf eind april, bestaat het risico dat de hoge waterstanden eind mei en begin juni een eventueel legsel hebben doen mislukken.

Meerkoet, n = 94

De Meerkoet was een algemene broedvogel in de waterrijke delen van het onderzoeksgebied met in totaal 94 territoria. Als gevolg van de versnipperde plotgrenzen vielen diverse territoria buiten het onderzoeksgebied. De Meerkoet had zichtbaar last van de schommelingen in de waterstanden in de uiterwaarden in 2024. Waar met hoog water de nesten met moeite droog gehouden werden, torenden de nesten met laag water hoog boven het water uit of hingen deels in de struiken. Niet alle nesten zullen de schommelingen overleefd hebben, met mogelijk een lager broedsucces dan gemiddeld tot gevolg.

Heuse bouwwerken bleven over naarmate het water verder zakte. 29 april 2024 (Thijs Glastra).

Scholekster, n = 5

De Scholekster gaat al decennia achteruit in Nederland, met een matige afname (<5% per jaar) gerekend vanaf 1990 en over de laatste twaalf jaar. In het rivierengebied in het binnenland is het een zeldzame broedvogel geworden. Alle vijf de territoria hielden zich op in de Afferdense en Deestse Waarden, wat met de vele slikoevers en open velden een geschikt foerageergebied vormt. De twee eilanden in het gebied zijn een geschikte broedplaats, vrij van vos en andere zoogdieren. Op 21 mei werd hier voedseltransport waargenomen, hetgeen duidt op de aanwezigheid van jongen. De kans is echter groot dat eventuele nesten en jongen de hoogwaterpieken van 22 mei en 8 juni niet hebben overleefd. Het

aantal van vijf territoria in de Afferdense en Deestse Waarden was overigens het laagste aantal in vergelijking tot de eerdere karteringen. Zo waren er in 1999 en 2000 nog respectievelijk 16 en 12 territoria van Scholekster. De herinrichting van het gebied in 2019 zal met name hebben bijgedragen aan een afname van geschikt broedhabitat. Waar er voorheen veel akkerland beschikbaar was, moet de Scholekster het nu doen met twee relatief kleine broedeilandjes.

Kleine Plevier, n = 1

De eilanden met zand en grind vormen, zolang deze niet volledig begroeien, een ideale broedplaats in de Afferdense en Deestse Waarden. In dynamische gebieden als deze is vrijwel altijd wel een plek te vinden voor een pionier als de Kleine Plevier. Aan de westzijde van de Afferdense en Deestse Waarden, aan de oostzijde van de uitlaat van de nevengeul, werden op 6 april diverse baltsende paren aangetroffen op de zandige oever van de Waal. Eventuele verstoring of een kleine hoogwaterpiek op 8 april hebben de vogels vermoedelijk doen besluiten elders een broedlocatie te zoeken. Het paar met een territorium ten oosten van de loopbrug, heeft waarschijnlijk wel een broedpoging ondernomen, aangezien de vogels 29 april alarmerend zijn waargenomen. Echter, 21 mei, met het opkomen van het hoge water, was het broedeiland al (grotendeels) ondergelopen, waardoor broedsucces uitgesloten is. In eerdere karteringen was de soort in grotere aantallen aanwezig, variërend van zes tot acht territoria. De hoge waterstand gedurende vrijwel het hele broedseizoen kan het lage aantal verklaren in 2024.

Kievit, n = 2

De waarnemingen in de Afferdense en Deestse Waarden voldoen aan de criteria voor twee territoria. De slikkige oevers hebben een aantrekkingskracht op langstreckende steltlopers, waaronder de Kievit, waardoor het niet altijd gemakkelijk is te bepalen of aanwezige vogels lokaal zijn of niet. Echter duidt de waarneming van een alarmerende Kievit in de westelijke Afferdense en Deestse Waarden begin juli op een laat broedgeval, mogelijk pas gestart na de hoogste waterpiek op 8 juni. In de jaren dat de Afferdense en Deestse Waarden nog grotendeels agrarisch land was, lagen de aantallen van de Kievit beduidend hoger, met respectievelijk negentien en zeventien territoria in 1999 en 2000. Daarnaast kent de soort landelijk zowel gerekend vanaf 1990 als over de laatste twaalf jaar een matige afname (<5% per jaar).

Visdief, n = 4

Eilandjes van opgespoten zand en grind vormen in het binnenland, naast kunstmatige nestvlotten, een belangrijke broedplaats. De eilanden in de Afferdense en Deestse Waarden voldoen aan de voorwaarden maar het gevaar van overstroming geeft Visdieven hier geen garantie op een veilige broedplaats. Hoewel Visdieven het hele seizoen werden waargenomen in de Afferdense en Deestse Waarden is broeden niet vastgesteld. De waarnemingen waren voldoende voor de criteria van vier territoria. Daarmee was het aantal territoria vergelijkbaar met de kartering uit 2019 (drie territoria), het jaar waarin de herinrichting van de Afferdense en Deestse Waarden werd afgerond. Ten opzichte van 1999 en 2000, met beide één territorium, lijkt de herinrichting positief uit te pakken voor de soort. De dynamiek van het waterpeil vormt echter ook een risico voor de soort in het gebied.

Koekoek, n = 6

De Koekoek is een soort die zich lijnvormig door het landschap beweegt, met daardoor grote territoria. Daarom is het van belang om in het veld enkel uitsluitende waarnemingen in te voeren, om een overschatting te voorkomen. Bij het vormen van de territoria via de autoclustering wordt tevens een grote fusieafstand gehandhaafd. Zodoende zijn er verspreid over het onderzoeksgebied zes territoria van de Koekoek vastgesteld, drie in de Afferdense en Deestse Waarden en drie in kleinere delen van het gebied. De Koekoek staat te boek als 'kwetsbaar' op de Rode Lijst. Sinds 1990 kent de Koekoek landelijk een matige afname (<5% per jaar), maar over de laatste 12 jaar gerekend neemt de Koekoek weer matig toe (<5% per jaar).

IJsvogel, n = 6

De IJsvogel voelt zich zichtbaar thuis in de uiterwaardengebieden langs de Waal, waar zes paren zich hebben gevestigd binnen het onderzoeksgebied. In twee gevallen werd het nest ook gevonden in de kluit van een omgevallen boom. De afwisseling van grotere waterpartijen, kleinere poelen en plasjes zorgen voor een permanente voedselbeschikbaarheid. Steile oevers en nat ooibos met omgevallen bomen bieden geschikte nestgelegenheid. In de Afferdense en Deestse Waarden was de IJsvogel in eerdere karteringen nog niet vastgesteld, in 2024 werden er twee territoria aangetroffen. De herinrichting van het gebied, met veel geschikt broed- en foerageerhabitat, zal naast de sterke landelijke toename sinds 1980 (>5% per jaar), zijn vruchten hebben afgeworpen. Het extreem hoge water kan er toe geleid hebben dat nesten van de IJsvogel onderwater zijn gelopen. Echter door de vele legsels en jongen die in een jaar mogelijk zijn, zal dit beperkte gevolgen hebben gehad voor het broedsucces, mede omdat het eerste

legsel (eileg vanaf eind maart) mogelijk al voltooid was en de piek van de eileg van het tweede legsel pas half juni plaatsvindt. Binnen de Afferdense, Deestse en Drutensche Waarden die onderdeel uitmaken van het N2000 gebied Rijntakken zaten 3 paar, ofwel 12% van de doelstelling van 95 paar voor de gehele Rijntakken.

Groene Specht, n = 7

De Groene Specht werd aangetroffen in relatief lage dichtheden verspreid over het gehele onderzoeksgebied. Daar was de soort gebonden aan de aanwezige ooibossen. In totaal zijn er zeven territoria vastgesteld. In geen van de gevallen is de daadwerkelijke nestholte gevonden, mede door de ontoegankelijkheid van de betreffende bossen (ondergroei of te hoog water). Landelijk neemt de Groene Specht gestaag toe, zowel gerekend vanaf 1990 als over de laatste 12 jaar is er sprake van een matige toename (<5% per jaar). Ook in de Afferdense en Deestse Waarden is het aantal territoria gegroeid van één (2000) naar vier (2024).

Oeverzwaluw, n = 3

Een kleine 'kolonie' van drie Oeverzwaluwnesten bevond zich in een steilwandje in een drooggelegen kleikom in de centrale Afferdense en Deestse Waarden. Daarmee lag het aantal beduidend lager ten opzichte van de eerdere karteringen, met respectievelijk 57 en 79 territoria in 1999 en 2000, en als hoogtepunt 201 territoria in 2019. Mogelijk dat er vóór de herinrichting geschikte steilwanden beschikbaar waren en vlak na de herinrichting voldoende kale grond welke als broedlocatie fungeerde. In 2024 waren er geen grotere steilwanden beschikbaar die een grote kolonie zouden kunnen huisvesten, mogelijk ook door de hoge waterstanden gedurende het broedseizoen. Als foerageergebied zijn de Afferdense en Deestse Waarden zeer geschikt voor de Oeverzwaluw. Echter, door het hoge water lijkt broedsucces uitgesloten. Na het hoge water zijn er geen Oeverzwaluwen meer waargenomen op de nestlocatie. De N2000 doelstelling voor de gehele Rijntakken is 680 paar.

Graspieper, n = 30

De Graspieper heeft de status 'gevoelig' op de Rode Lijst. In het onderzoeksgebied was de soort enkel te vinden in de Afferdense en Deestse Waarden, omdat dit het enige deel was met een open karakter met grazige- en kruidenrijke vegetatie. Binnen de Afferdense en Deestse Waarden was de Graspieper een vrij algemene broedvogel met dertig territoria. Daarmee werpen de herinrichtingen haar vruchten af voor deze soort, tijdens eerdere karteringen kwam het aantal territoria niet boven de zes uit. Het hoge water was in 2024 wel een groot probleem, omdat grote delen van de open terreinen onderwater zijn gelopen met het extreem hoge water eind mei en begin juni. Omdat de eileg van de Graspieper hoofdzakelijk in mei plaatsvindt, gevolgd door een periode van minimaal 21 dagen (broedduur + nestjongen) voordat de jongen vliegvlug zijn, zal een aanzienlijk deel van de eerste legsels verloren zijn gegaan. Alleen vogels op hogergelegen delen zoals de zomerdijken wisten het hoge water te ontlopen. Omdat het water na de hoogste piek begin juni snelt zakte, zou het kunnen dat diverse vogels een herleg zijn begonnen. Tot eind juni zijn er zingende vogels waargenomen. Landelijk is de soort redelijk stabiel, met geen significante aantalsverandering ten opzichte van 1990. Over de laatste 12 jaar gerekend is er sprake van een lichte toename (<5% per jaar).

Op de hogergelegen delen waren de nesten van de Graspieper veilig voor het hoge water. 21 mei 2024 (Thijs Glastra).

Gele Kwikstaart, n = 12

De Gele Kwikstaart staat als 'gevoelig' op de Rode Lijst. Binnen het onderzoeksgebied was de soort, net zoals de Graspieper (en tevens Rode Lijst-soort), enkel te vinden in de Afferdense en Deestse Waarden, omdat dit het enige deel was met een open karakter met grazige- en kruidenrijke vegetatie. In dit deel zaten 12 territoria. Diverse territoria lagen op hogergelegen delen, waardoor deze vermoedelijk zijn ontsnapt aan het hoge water. Eind juni werden er meerdere alarmerende Gele Kwikstaarten waargenomen en ook een oudervogel met voer in de bek. Waar de Gele Kwikstaart gerekend vanaf 1990 landelijk geen aantalsverandering laat zien, neemt de soort over de laatste 12 jaar matig toe (<5% per jaar).

Nachtegaal, n = 4

Oude bossages met dichte ondergroei van onder andere brandnetel vormen voor deze soort het broedhabitat. In het onderzoeksgebied bevonden zich vier territoria, waarvan twee in de Arkenswaard. De andere twee bevonden zich in de Afferdense en Deestse Waarden, waar de soort voor het eerst werd vastgesteld ten opzichte van de eerdere karteringen. Dat past in het landelijke beeld, waarbij gerekend vanaf 1990 en over de laatste twaalf jaar de soort matige toeneemt (<5% per jaar).

Cetti's Zanger, n = 3

De Cetti's zanger is een standvogel die jaarrond gebruikmaakt van zijn territorium. De soort is de afgelopen twintig jaar vanuit de Biesbosch exponentieel gegroeid in de rest van het land, waarbij waterlopen vaak worden gevolgd. De drie territoria waren allen in het westelijk deel van het onderzoeksgebied. Het is opmerkelijk dat de Cetti's zanger in de gehele Afferdense en Deestse Waarden ontbreekt ondanks de aanwezigheid van geschikt broedhabitat. Zowel stroomafwaarts als -opwaarts komt de soort voor dus het lijkt een kwestie van tijd voordat de Afferdense en Deestse Waarden ook gekoloniseerd worden.

Bosrietzanger, n = 57

De Bosrietzanger was, zoals de naam al doet vermoeden, te vinden in struwelen en rietvegetaties. Pas vanaf de vierde ronde werd de soort aangetroffen in het onderzoeksgebied. De soort valt op door de drukke en gevarieerde zang en was goed vertegenwoordigd met 57 territoria binnen de plotgrenzen. De territoria lagen redelijk gelijk verspreid over het gehele telgebied. De eileg vindt plaats van medio mei tot medio juni, wat in 2024 samenviel met de extreem hoge waterstanden. Vogels in de lageregelegen delen zagen foerageer- en broedhabitat onder water lopen gedurende het broedseizoen. Landelijk is de soort redelijk stabiel (geen significante verandering sinds 1990), hoewel de soort over de laatste 12 jaar een significante matige toename laat zien (<5% per jaar). In de Afferdense en Deestse Waarden waren de aantal echter lager ten opzichte van voorgaande karteringen (2000: 79 en 2019: 74).

Spotvogel, n = 5

De Spotvogel is landelijk aan het opklimmen, met een matige toename (<5% per jaar) over de laatste twaalf jaar, na een achteruitgang in de jaren '80 en '90. De soort is echter nog niet terug op het niveau van 1990. De dichtheden zijn in Gelderland relatief hoog in uiterwaardengebieden. In het onderzoeksgebied werden vijf territoria vastgesteld, vier daarvan in de Afferdense en Deestse Waarden, wat het beste resultaat is voor de soort ten opzichte van de eerdere karteringen in dit deel van het onderzoeksgebied. Eén territorium viel net buiten de plotgrenzen (zie verspreidingskaart) en is dan ook niet meegenomen in het totaal. Het vijfde territorium binnen de plotgrenzen lag ten westen van Zuilichem. Jonge opslag van wilg en populier met struiken als meidoorn en vlier vormden een geschikt broedhabitat.

Grasmus, n = 75

De meeste territoria van de Grasmus waren te vinden in de Afferdense en Deestse Waarden, waar veel struweel beschikbaar was. In totaal ging het om 75 territoria binnen de plotgrenzen van het onderzoeksgebied. Grasmussen op hoger gelegen delen zoals de zomerdijk, zullen beperkte effecten hebben ondervonden van de hoge waterstanden. Vogels in de lageregelegen delen zagen foerageer- en broedhabitat onder water lopen gedurende het broedseizoen. De Grasmus kent landelijk een significante toename (<5% per jaar) sinds 1990 en gerekend over de laatste 12 jaar. In de Afferdense en Deestse Waarden liep het aantal territoria iets terug van 88 naar 69 territoria.

Zwartkop, n = 89

Door de ruime beschikbaarheid van struweel en bosschages, was de Zwartkop een algemene broedvogel in het onderzoeksgebied met 89 territoria. Ondanks het feit dat deze soort niet meegenomen hoefde te worden in de kartering, is dat voor de volledigheid wel gedaan, met uitzondering van een deel van het

onderzoeksgebied in de derde ronde. Dit zal vermoedelijk weinig impact hebben gehad op het totaal aantal gevonden territoria, maar kan resulteren in een mogelijke kleine onderschatting. De Zwartkop zit landelijk sterk in de lift, met een significante toename (<5% per jaar) sinds 1990 en gerekend over de laatste 12 jaar.

Grauwe Vliegenvanger, n= 5

De Grauwe vliegenvanger is een half-holenbroeder die het in de uiterwaarden moet hebben van oude wilgenbosjes met dood hout en uitgebroken takken als nestplek. Van deze onopvallende verschijning werden vijf territoria vastgesteld in oud ooibos in de uiterwaarden langs de Waal. Twee daarvan lagen in de Afferdense en Deestse Waarden waarmee het aantal aanzienlijk lager lag ten opzichte van de karteringen uit 1999 en 2000; respectievelijk achttien en 21. Dat is opmerkelijk en niet direct te verklaren door de landelijke trend ten opzichte van de jaren van de eerdere karteringen, noch door de herinrichting, aangezien het oppervlakte met ouder en geschikt ooibos slechts in beperkte mate is afgenomen.

Matkop, n = 5

Net als de Grauwe Vliegenvanger is de Matkop gebaat bij oud ooibos. Holtes in zachthout zoals wilg en populier vormen voor deze soort de broedplek in rivieruiterwaarden. De aanwezigheid van dood hout is daarbij cruciaal. Op vijf plekken werd een territorium vastgesteld in oudere wilgenbosjes, twee daarvan in de Afferdense en Deestse Waarden, waarmee het aantal min of meer stabiel is gebleven ten opzichte van de eerdere karteringen (1999: één, 2000: drie en 2019: twee). Ook dat is opmerkelijk, want landelijk laat de Matkop juist een sterke afname zien, met minimaal een halvering van de broedvogelpopulatie in de afgelopen 15 jaar. Het rivierengebied met de veelal natte ooibossen, bestaande uit onder andere wilgenopslag en ander zacht hout, blijven een geschikt habitat bieden voor de soort.

Wielewaal, n = 1

In het wilgen/populierenbos in de Drutensche Waard werd op 8 juli de zang van de Wielewaal genoteerd als enige territorium in het onderzoeksgebied.

Roek, n = 17

De Roek kende één binnendijkse locatie met een kolonie ter hoogte van Afferden. Rob Lensink heeft deze kolonie als vrijwilliger geteld en tijdens onze veldbezoeken hebben we de kolonie driemaal geteld, met als maximum zeventien nesten. De Roeken maakten niet of nauwelijks gebruik van de buitendijkse uiterwaarden als foerageergebied.

Spreeuw, n = 57

De Spreeuw broedt hoofdzakelijk in boomholtes en was zodoende met 57 territoria een algemene broedvogel in de aanwezige ooibossen. In de Afferdense en Deestse Waarden is de soort min of meer stabiel ten opzichte van eerdere karteringen, schommelend rond de veertig territoria. In dit deel van het onderzoeksgebied zijn in 2024 diverse nestholtes aangetroffen en zijn er ook oudervogels met voer in de snavel waargenomen. De Spreeuw kent landelijk als broedvogel over de laatste 12 jaar een lichte toename (<5% per jaar), nadat de broedpopulatie sinds de jaren '80 was gehalveerd.

Kneu, n = 24

De Kneu staat te boek als 'gevoelig' op de Rode Lijst. Landelijk kende de soort een matige afname (<5% per jaar) gerekend vanaf 1990. Over de laatste 12 jaar is het beeld voor de soort in Nederland iets gunstiger, met een lichte toename (<5% per jaar). In het onderzoeksgebied was de Kneu, op een enkel territorium in de Arkenswaard en Breemwaard na, vooral te vinden in de open terreinen met braam- en meidoornstruwelen in de Afferdense en Deestse Waarden. In totaal ging het om 24 territoria.

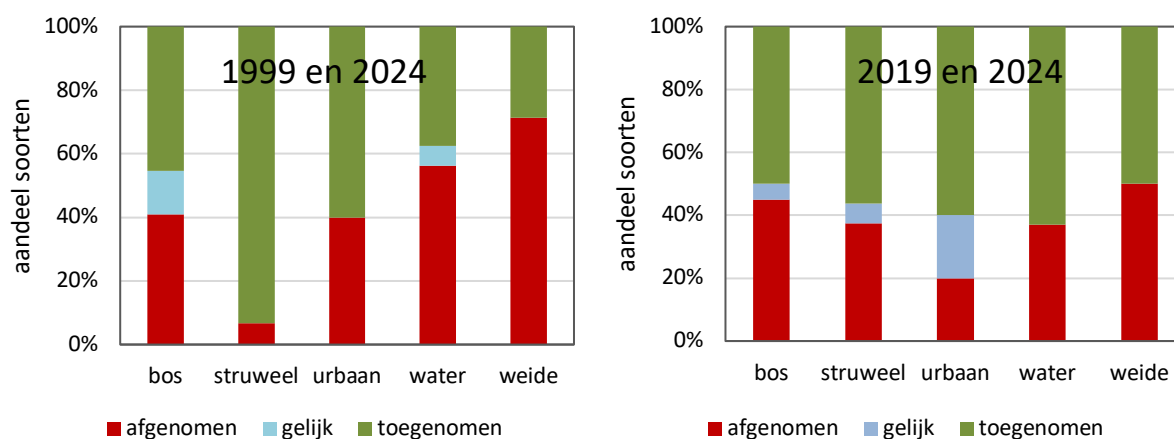
Ringmus, n = 1

In het meest westelijke stukje van de Afferdense en Deestse Waarden werd in een knotwilg een zingende Ringmus waargenomen. Ringmussen verkiezen oude knotwilgen vaak als nestplek in polders en uiterwaarden. In de eerdere karteringen werd de ringmus ook in lage aantallen (één tot drie territoria) vastgesteld.

5. Evaluatie

In hoofdstuk 4 staan de vergelijkingen met het verleden per soort weergegeven. In dit hoofdstuk wordt gepoogd om dit per habitat samen te vatten om zodoende aan te geven op welke wijze de broedvogelbevolking van verschillende habitats in het onderzoeksgebied zich heeft ontwikkeld.

Voor de Afferdense en Deestse Waarden, waarvoor deze vergelijking mogelijk was, beschikken we over karteringen uit 1999, 2000 en 2019 (tabel 6). In figuur 10 is de trend per ecologische groep samengevat voor de periode 1999–2024 en in figuur 11 voor de periode sinds de herinrichting is afgerond, van 2019 tot 2024. De soorten zijn in te delen in vogels van bos, struweel, urbaan gebied, water en weide.

Figuur 10. Trendclassificatie broedvogels per habitat waarbij de kartering van de Afferdense en Deestse Waarden uit 2024 is vergeleken met die van 1999 (links) en met 2019 (rechts), gebaseerd op aantallen in tabel 6.

In de afgelopen 25 jaar lieten 41 soorten een toename zien, 35 een afname en van vijf soorten bleef de stand gelijk. De toename was het meest opvallend onder struweelvogels. Op Bosrietzanger na gingen alle soorten uit dat habitat vooruit (figuur 10). Grasmus, Kneu en Roodborsttapuit lieten de grootste toename zien op de langere termijn. Logischerwijs namen soorten van het agrarische gebied af door de herinrichting van de Afferdense en Deestse Waarden, waarbij natte natuur kwam te liggen op voormalige landbouwgrond.

In figuur 11 wordt een vergelijking gemaakt voor de ecologische soortgroepen tussen het moment dat de herinrichtingswerkzaamheden in de Afferdense en Deestse Waarden werden afgerond (2019) en 2024. Vijf jaar na de herinrichting zijn 42 soorten toegenomen, 29 soorten afgenomen en bleef de stand van drie soorten gelijk. Het meest in het oog springend is daarin de toename van de meerderheid van de watervogelsoorten. Krakeend, Wilde Eend en Meerkoet lieten de grootste toename zien maar ook viseters als Blauwe Reiger, Aalscholver en IJsvogel namen toe. Hier is mooi te zien dat veel soorten positief hebben gereageerd op de herinrichting van het gebied. Een aantal soorten laten echter ook een afname zien in de afgelopen vijf jaar, waarvan Bosrietzanger en Grasmus goede voorbeelden zijn maar dit kan ook komen door het feit dat het gebied in de derde week van mei grotendeels onder water stond. Zeker voor de Bosrietzanger geldt dat zingende vogels zicht tot diep in mei kunnen vestigen en het hoogwater een drukkend effect heeft gehad op de aantallen. Graspieper en Gele Kwikstaart profiteerden daarentegen juist en namen toe.

De Afferdense, Deestse en Drutensche Waarden maken onderdeel uit van het Natura2000 gebied Rijntaken maar vormen slechts een klein deel van het geheel. Bovendien ontbreken grotere rietvelden en moerasdelen in het onderzoeksgebied. Het is daarom niet verwonderlijk dat een groot deel van de aangewezen doelsoorten voor de Rijntakken, die veelal juist afhankelijk zijn van riet en moeras, niet in dit gebied voorkomen. Van de doelsoorten die er wel voorkomen, heeft de herinrichting een positief effect gehad op Aalscholver, IJsvogel en Blauwborst. Voor Oeverzwaluw en Dodaars waren de aantallen in 2024 juist lager dan tijdens eerdere karteringen. Voor Oeverzwaluw geldt dat het afgraven van een broedwand op een hoogte die veilig is voor zomerhoogwaters goede effecten kan hebben. Dodaars is gebaat bij kleine wateren met een rijke oevervegetatie.

6. Literatuur

Van Kleunen A., Foppen R. en van Turnhout C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Van Manen W. 2024 (in prep.). Handreiking gebiedskarteringen. Sovon Vogelonderzoek Nederland.

Vergeer J.W., Boele A., van Bruggen J. & van Turnhout C. 2023. Handleiding SOVON broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlage 1. Verspreidingskaarten

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Sovon (info@sovon.nl)

In opdracht van:

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

